

Számszeríj fibula töredékek: egy *adonyi* lelet niellós díszszel (Lt. sz. 1472), egy *dunapentelei* (Lt. sz. 3553) és egy ismeretlen lelőhelyű (Lt. sz. 549).

21. Kovrig művében közölt egyéb fibulák a 8200. és 8204. sz. vasfibula (91. l. 27. t. 5 és 6), a 8183. sz. sír bronzfibulája a mellékletekkel (27. t. 7). A bronzfibulához tartozó vasak azonban nem fibularészek.

22. Kovrig által fel nem vett típusok a székesfehérvári múzeumban: egy a térdfibulákra emlékeztető töredék hengeres testtel, gombbal és erősen kiugró lábbal *Csepelszigetről* (Lt. sz. 3361), egy másik e fajta típus (Lt. sz. 2426), egy hatsugaras korongalak *Dunapenteléről* (Lt. sz. 4126) és két kelta volutaris disztésű darab ugyanonnan (Lt. sz. 3588, 6797).

Kovrig llona művében a székesfehérvári múzeum anyagán kívül még a következő fejmegyei fibulákról történik említés: *Batta* 36. sz., *Csákberény* 188 (2 drb), *Dunapentele* 165, 188 (3 drb), 34. t. 5, 7, 9, 35. t. 3, 36. t. 1, 2, 3, 37. t. 1, *Fövény* 45, 168, 182, 184, 26. t. 12, *Kisláng* 52, *Pátka* 22. t. 1, *Sárszentlőrinc* 79, *Székesfehérvár* 62, 82 (4 drb).

Marosi Arnold.

¹⁾ A Kovrignál felhozott Valens és II. Contantius-féle érmek nem ehhez a sírlelethez tartoznak.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Feltárás a Lovasberény-Jánoshegyi urnatemetőben. (III. t. 1. k.)

Dr. Brunner István, körorvos,
a Székesfehérvári Múzeum munkatársa
kézirata. 1934.

A tavasz folyamán felkeresett az egyik helybeli gazda azzal, hogy halotta, miszerint én régiségeket, »régi cserépedényeket« .. gyűjtök, régiségekkel foglalkozom és felajánlotta, hogy földjén némi ellenszolgáltatás ellenében kedvemre ásathatok ilyesmiket... annál is inkább, mert az ősszel szőlő alá akarja forgatni a földjét. Elmondta, hogy a szomszédos darab földjén döntésnél már találtak és egész »biztosan« ebben a földjében is lesz... Most úgys kukoricát akar ide vetni, aminek még nincs itt az

ideje, és így én, ha tetszik, kereshetem az öreg cserepeket. Hallomásból tudtam, hogy földmunkálatok kapcsán a Jánoshegyen ép úgy, mint Mihályváron gyakran kerül elő egy-egy urna vagy kis edény... Mindkét helyről hozzám is került már vétel útján... Másrészt így is, úgy is tönkreteszi az elkövetkezendő földforgatással az őszszel, ha tényleg van a földjén valami — a próbálkozás mellett döntöttem.

A helyszín biztatónak látszott. Földje a Jánoshegy északi lejtőjén van a 232. háromszögelési ponttól északra 250—300 méternyire, legnagyobb hosszával kelet-nyugati irányban fekszik. A háromszögelési pont előtt északra lankás lejtő, mögötte délre lassú emelkedésű, egyenetlen platószerű terület. Szőlőkkel teljesen beültetett, mégis mintha sáncolás,

földhányás nyomait lehetne látni északi domborulatú félkör alakjában.

Nem lévén szándékomban az egész szőlőföldjét felforgatni, . . . nyugatról-keletnek méternyi mély árkokat húztunk. Kiderült, hogy ez a rész, . . . a nyugati harmad . . . már 80—90 cmnyi mélységig forgatva volt, és valószínű, hogy a phloxera előtti időben szőlő lehetett. Érdekes, hogy cserepeket sem találtunk, pedig több irányban is áthuzattam. A tulajdonos már kicsit szégyenkezett, és dühöngött is, gondolván, hogy bemondását felülletesnek veszem, és hatalmas szőlőültető furójával végigkutatva földjének tekintélyes részét, de szerencsétlenségére eszköze öreg cserepet sehosem ért.

Tekintélyes nezőközönségünk is akadt természetesen a környező szőlőlökből, akik némi kárörömmel figyelték a mi erőlködésünket . . . és magukban megvolt rólam a véleményük. »Érdekes emberek voltak ezek a törökök, — mondja az egyik —, hogy ilyen »öreg« bögrékbe tetették a csontjukat« — az öreg szóval az edények nagyságát jelezve. A másik csak azt nem érte, hogy a régi öregek . . . már mint a lovasberényiek . . . miért ilyen messze temetkeztek a falutól. Akadt egy közöttük, aki emlékezett arra, hogy az ő legénykorában — úgy a 90-es években lehetett — a *pesti múzeum* igen sokat szedetett ki a Jánoshegyről, amiket hosszú kocsikkal ládába csomagolva vittek a kápolnásnyéki állomásra — itt akkor még vasút nem lévén — onnan szállítva azután rendeltetési helyére.¹⁾ Az öreg akkora számokkal dobálódzott, hogy még a reményét is elejtettem annak, hogy ezek után mi itt valamit is találunk, annál is inkább, mert pont ezt a darab földet jelölte meg az akkori ásátások helyéül, lévén a környező darabok már akkor szőlővel beültetve. Ijesztgetett a harmadik Kucsera tanító úrral is, aki ugyancsak szenvedélyes gyűjtőgető volt ezekben a dolgokban és bemondásuk szerint sokat juttatott innen a fehérvári múzeumnak is. Türelemmel ástunk.

A középső harmad nyugati részén a felforgatott részből kiérve már találunk kisebb, nagyobb cserépdarabo-

kat . . . simákat, majd ennek a harmadnak a közepe táján az árok *három urna* öblös részét tárta fel. Az urnák közel kelet-nyugati irányban egymástól méternyi távolságra, a talajfelszíntől félméternyi mélységben — (a legnagyobb kerületük-höz mérve) — fekszenek. Óvatos feltárásuk után kiderült, hogy a nyaki részüket szántás alkalmával az eke darabokra törte és elhordta. Mind a három urnamaradvány ugyanolyan alakú. Díszítésük belekarmolt *vonalas* díszítés. Mindegyik természetesen beomlott földdel tele. Tartalmuk kitakarítása és gondos átnézésekor az égett csontokon kívül, . . . ami két-három ujjnyi vastag rétegben van az urna fenekén, . . . pár cserép darabot találtunk csak, az urnazáró edény töredékét. A középsőben az urnazáró edénybe helyezni szokott kis bögrét is megtaláltuk.

A talaj 30 cmnyi vastagságban humusz, ami után bolygatatlanak látszó sárgaföld . . . lösz . . . réteg következik. Az edények körül és alatt semmit sem találtunk.

Az edények . . . urnák . . . ujjnyi vastag falúak, kavicsos agyagból szabad kézzel készítették, nagy foltosan feketén színezettek. Törési felszínük kívül-belül 1 mmnyi téglaszínű kéreg között feketén színeződött, apró kvarc kavicsoktól tarkázott.

A kis bögre valamivel jobb anyagból . . . tisztább . . . szabadkézben készültnek látszik. Sötétbarna színű. Füle anyagából kihúzva . . . eszközzel simítva. Füle alatt eszközzel készített két függőleges benyomat.

Nyugatról keleti irányban haladva földforgatásszerűen az 1. urnától méternyire felszínesen . . . 30 cm . . . fekvő urnafenekre akadunk a szokásos csontlelettel.

Ettől méternyi távolságra délkeleti irányban 1 méternyi mélységben igen nagy, ígérkező urna legnagyobb domborulatát találtuk. A felette lévő föld leemelése és átvizsgálása közben a felszíntől 40 cmnyire szép formájú füles edénykét találtunk, mellette arasznyira jókora homokkő.

Az urna nyaki részét kibontva épnek látszott, rajta az urnafedő edény

cserepeiből pár darab. Teljes kiásása után szépen formált urnának bizonyult. Majdnem teljes gömbalakú... alacsony peremes nyakkal. Magassága 62 cm, szélessége átmérőként mérve 57 cm. A nyak hajlata alatt pár újjnyira részarányosan elhelyezett három-három bütyökű... anyagából belülről kifelé formába nyomva készült... és ugyancsak részarányosan egy-egy kicsi fül. Legnagyobb domborulatán vonalas... belekarmolt... díszítés. Az urna, amint kiderült, éppen méreteinél fogva erősen megviselt, és a legnagyobb óvatosság dacára... engedték jól kiszáradni... apró darabokra esett szét. Az urnafedő darabjai tálszerű, belső peremes kiképzésű edényt mutattak minden díszítés nélkül. Az urnazáró edény darabjait az urnát kitöltő föld között találtuk meg... A szokásos kis bögre helyett tányérkat találtunk a háti részén bekaromlt díszítéssel. Ez utóbbi tiszta agyagból készült, színezetlen, ... míg maga az urna kavicsos anyagú, és korommal színeződött.

A leírt urna lelhelyétől a szokásos térközre észak-keleti irányban az árok három egymás mellett fekvő... egymástól másfél méternyire... 1 méternyi mélységben... urnát tárt fel.

Az első urnát kifejtve gömbalakú, legnagyobb domborulatán bütykökkel és vonalas díszítéssel csinosított urnát láttunk. Kongó hangja elárulta, hogy belül üres, illetőleg földmentes... ami a nyaki rész kibontását illetően fokozott óvatosságra intett, bízva abban, hogy teljes viszonyokat mutató képet kapunk. Tényleg... teljesen épnek látszó nyaki rész... szépen formált nagy füllel, .. felette urnafedő edény helyett három egymás mellé helyezett lapos terméskő, .. amelyek felett 15 cmnyire ugyancsak egy nagy terméskövet találtunk. Az urnát kiemelve száradása után takarítottuk ki a nyaki rész repedezett, de az urnazáró edénynek csak kis része hiányzott. Ezt óvatosan leemelve, benőt, sötétbarna gyökerek között tűntek elő az égetett, földtől mentes csontok. Az urnazáró edény tálszerű... két bütykű... peremmentes... kocogtatva tördelt szélű. A beleömlött földtől kitakarítva

megtaláltuk eredeti elhelyezésében a szokásos kis bögrét. Az urna kavicsos anyagból készült... foltosan színeződött... A bütyköket elkészítve utólagosan illesztették rá. Az urnazáró edény bütykei magából az edény anyagából lettek kihúzva. Ez utóbbi teljesen sima.

A következő urna érdekes alakjával és zsinórszerű díszítésével tűnik szembe. Részarányosan elhelyezett négy erős füle van. Nyaki része kevéssé repedezett, rajta az urnafedő edény szélének arasznyi szépen mintázott darabjával. Felette 40 cmnyire jókora darab homokkő, .. ettől nem messze ugyanolyan magasságban terméskő-darab, rajta féldalra dőlve kis edény. Az urna kitakarításakor az urnazáró edény minden darabját sikerült az urnában megtalálni a kis bögrével együtt. Az urnazáró edény összeragasztva jellegzetes alakúnak bizonyult... Jó agyagból készült, ... vékony cserepű, ... korommal színeződött, ... sima. A külön talált kis edény mintával benyomott... krétatöméses díszítésű.

Ugyanebben a sorban feltárt harmadik urna nyaki része hiányzik, ... a föld között benne csontokon kívül egyebet nem találtunk. Díszítése bütykös és vonalas. A következő 9. számú urna 40 cmnyi mélyben roncsolt urna. Csak a fenékrésze volt meg... csontokkal.

Tőle északra... méternyire két egymás mellett fekvő aránylag igen kicsi urnaszerű edény... Nyaki része mindegyiknek hiányzik... a felszíntől alig 30 cmnyi mélységben. Kitakarításukkor a szokásos mennyiségű csontot találtam bennük, minden egyéb nélkül. Mindegyik kancsószerű lehetett... durva agyagból, korommal színeződött... minden díszítés nélkül.

Az ásást ebben az irányban folytatva, még vagy 5 méternyire csak cserepeket találtunk, ... apró, sima darabokat, ... a munkált, humuszos rétegben.

Észak-nyugati, majd délkeleti irányban is folytatva a feltárást javarészen urnafeneket tártunk fel... A középső harmadból kiérve a szőlővel már valamikor ültetett keleti har-

madba értünk... földje méternyi mélységig forgatott.

Mindent összegezve feltártunk 28 sírhelyet... legnagyobb részben fenékrézi urnatöredékekkel. Feltáráásra került 6 egész urna, 2 urnafedő tál, 2 mészbetétes kis edény, 3 kis bögrötöredék, 7 ép kis bögre, 1 urnazároló edény, 1 tál és 1 kis tányér. Az urnák közül a föld lehardódása következtében felszínesebbre kerültek mind elpusztultak a föld munkálatai során. A talált kis tál is két darabra törve feküdt a humuszos rétegben... Hovatartozandósága természetesen megállapítható nem volt. Kézvel szabadon készült, ... sima, ... korommal szineződött. Az egyik urnában a csontok között égett őstulok-szarv darabot találtunk.

Feltűnő volt az urnák és környező föld teljes fémszegénysége. Mindössze az egyik urnatöredékben a csontok felett négy újjnyira a föld között találtam egy egyszerű, öntött bronztűt... valószínűleg hosszátartozó spirál díszel.

Feltűnt az urnák egymástól való távolságának egyező volta, határozott irány hiánya a temetésnél, a temetkezés különböző mélysége azonosan kimunkált viszonyok mellett és az üres illetőleg földtől mentes urnában a csontoknak aránylag kis mennyisége, hamutól, széndarabkáktól, földtől... szóval minden idegen anyagtól való mentessége, ami azt a benyomást kelti bennem, hogy a csontokat talán egyenként szedték ki az égetés helyéről, és csak egy részét helyezték az urnába.

Az elmúlt években ugyanezen a helyen találtak urnában két bronztűt. Sikerült megnézni őket. Mind a kettő vastok... öntött... borsónyi söt mogorónyi gombbal... a tű nyaki részén a szokásos poncolt díszel...

Mint mellékes epizód... az egyik urnában apró állat nem égett csontját találtam. Az első pillanatban arra gondoltam, hogy talán az illetőnek kedvenc kis állata volt, és mellé tették az urnába. A csontok összerakásakor azonban kiderült, hogy kár a szentimentalizmusért, mert az bizony nem egyeb, mint... vakondok. Bizonyára

alagútjával a felül sérült urnába tévedt és nem bírván abból alagútjával kijönni... ott pusztult.

¹⁾ L. Arch. Ért. 1896, 176. I. és 1897. évt. 304—317.

A vajtai avar leletek (II. t. 2. k.).

A Székesfehérvári Szemlében már jeleztük, hogy 1932 nyarán Vajtán járván gróf Zichy Aladár a birtokán talált avar sírleletet adományozta a múzeumnak. Értékessége megérdemli, hogy bővebben is foglalkozunk vele. A lelet az avar sírokból ismert bronzból öntött övdíszítményekből áll. Legnagyobb darabja a 7·8 cm. hosszú ú. n. nagyszíjvég, mely övszíj végére volt erősítve és vele csúsztatták át a szíjat a csatkarikán és azután, hogy szabadon ne lógjon, az övre erősített hüvelypántba dugták. Oldalvonala gyengén ívelt, miáltal alakja a végek felé kissé szélesedik. Felső vége, hol a szíjra erősítették, hüvelyszerű tokot alkot, és a bele csúztatott szíjtal szeggel erősítették meg. Díszítése az áttört indás ornamentumok közé tartozik. A keretben foglalt indacsavarulatok három tojásdadalakú medalliont alkotnak és azok közepén három levélre oszolva töltik ki a teret. A csavarulatok fordulójánál átellenes levélpárok jelzik az átmenetet egyik medallionból a másikba, minek folytán az ornamentum három egymásból kinövő növényegyre különül. Ez a motívum azért érdekes, mert kétségtelen jele a szíjvég rokonságának azokkal a szíjvégekkel, melyek díszítményét a bőségszarú utánzásával szokták kapcsolatba hozni és „Cornucopiae“ név alatt szerepelnek az irodalomban. (N. Fetich: Bronseguss und Nomadenkunst auf Grund der Ungarischen Denkmäler. Prague 1929 124. l.). A mi szíjvégünk csak nagyon kezdetleges alakja és díszítmődnak. A növényegyek feltüntetése még nem oly határozott, mint az idetartozó szentesi vagy cunyi példányoknál (U. o. IV. t. I, VIII. t. I, VI. t. I.), de azért kivehető.

A nagyszíjvégen kívül még rendszerint három kisebb szíjvég is szokott